

शासन निर्णय, आदिवासी विकास विभाग क्रमांक-सीबीसी १६८४/
[३०९] / का. ११, दि. २४ एप्रिल, १९८५ चे सहपत्र.

महाराष्ट्र राज्याच्या सध्या अस्तित्वात असलेल्या अनुसूचित
जमातींच्या यादीतील अनुसूचित जमाती आणि तत्सम जमाती,
व त्यांच्या नामसादृश्यांचा फायदा घेवून स्वतःला आदिवासी
म्हणविणा-या बिगर आदिवासी गटांच्या जाती जमातींची
तुलनादर्शक माहिती देणारे विवरणपत्र.

अनुसूचित जमातीच्या [Sched. led Tribes] किंवा तिच्या उपजमातीच्या, तत्सम जमातीच्या
नामसादृश्याचा फायदा घेऊन अनुसूचित जमातीची अवैध प्रमाणपत्रे मिळविण्याची शक्यता असलेल्या
जाती/जमातीचे तुलना दर्शक विवरणपत्र.

अ. क्र.	अनुसूचित जमातीच्या यादीतील क्रमांक व त्या क्रमांका वरील जमातीचे तत्सम जमातीचे किंवा उप-जमातीचे नांव.	अनुसूचित जमातीच्या/ तत्सम जमातीच्या, उप-जमातीच्या वास्तव्याचे सर्व साधारण व मूळ ठिकाण, लोकसंख्या, तत्सम जमाती, उप-जमाती व इतर सर्व साधारण माहिती.	अनुसूचित जमातीच्या तत्सम जमातीच्या [कां. नं. ३ वरील] नावांवर नामसादृश्य दाखवून जमातीचे प्रमाणपत्र मिळविण्याची शक्यता असलेल्या गैर-अनुसूचित जाती/जमाती.	गैर अनुसूचित जाती/जमातीच्या वास्तव्याची सर्व सामान्य ठिकाणे, अदाज लोक-संख्या व इतर सर्वसाधारण माहिती.	गैर अनुसूचित जाती/जमातीचे परंपरागत व सध्याचे व्यवसाय.	शेरा आणि सर्व सामान्य माहिती.
---------	--	---	--	---	---	-------------------------------

१	२	३	४	५	६	७
१.	[५] भैना	भैना जमात १९७१ च्या जनगणनेत आढळून आलेली नाही. क्षेत्रिय बंधन उठविण्यापूर्वी ही अनुसूचित जमात अमरावती जिल्ह्यातील मेलघाट तालुक्यात चंद्रपूर जिल्ह्यातील [पूर्वीच्या] सिरोंचा	मुस्लीम-भाईना, बईना, बेहना	मुस्लीम भाईना, बईना, बेहना हा पिंजरा या मुस्लीम	कापूर-स्वच्छ करणे, कापूस पिंजणे, कापसाचा, कापडाचा व्यापार करणे	मुस्लीमातील भाईना, बेहना हा गट स्वतःला "भैना" या अनुसूचित जमातीचे आहेत असे समजून जमातीची प्रमाणपत्रे

111-85-71

आणि गडचिरोली तालुक्यांत आणि यवत-माळ जिल्हयाच्या वणी आणि केळापूर तालुक्यांत अनुसूचित जमात म्हणून गणली होती. ही अनुसूचित जमात मूळची मध्य प्रदेशातील आहे. त्यांच्यात लारिया किंवा छत्तीसगडी आणि उरिया असे दोन प्रादेशिक भेद आहेत. त्या शिवाय या जमातीत "घटयारा" आणि "झल्यारा" ह्या दोन उपशाखा आढळतात. त्यांचा मुख्य व्यवसाय मंत्र तंत्र व जादूटोणा करणे व मौल-मजुरी करणे हा आहे. त्यांच्यात "छोबीया, मल्लीन, अहेरा, पंका" इत्यादि कुळनावे [Clan names] आढळतात. "भैना" जमात हिंदू आहे. त्यांच्यात मृत्यू नंतर माणसाला जाळतात.

गटातील तत्सम गट त्यांना धुनिया कठेरा, पिंजरा इत्यादि नावाने ओळखले जाते. अमरावती आणि नागपूर विभागांत हा गट विखुरलेला आहे. लोकसंख्या अतिशय अल्प असावी. मुस्लीम भाईना, बेहना हे लोक मुख्यतः भौपाळ, बिलासपूर, खांडवा, ब-हाणपूर, यवतमाळ, मंडला ह्या ठिकाणी स्थाईक आहेत. आज भाईना मुस्लीमांनी निरनिराळ्या व्यापार व्यवसायांत व उद्योग धंद्यात प्रवेश केलेला आहे. त्यांची मातृभाषा उर्दू आहे. इस्लाम धर्माच्या सर्व परंपरा आणि प्रथांचे ते पालन करतात. इतर मुस्लीम आणि

मिळवितात. त्यांचा "भैना" ह्या ब्रैगा गटातील अनुसूचित जमातीशी सामाजिक, सांस्कृतिक, धार्मिक, असा संबंध नाही. नामसादृश्याचा फायदा घेऊन ते भैना अनुसूचित जमातीची प्रमाणपत्रे मिळवितात.

१	२	३	४	५	६	७
---	---	---	---	---	---	---

"उत्पत्तीसगडी व उरिया" हया दौन शाखेपेक्षा "घटयारा" आणि "शाल्यारा" हया शाखा अतिशय मागासलेल्या व प्राचीन समजल्या जातात.

भाईना, बेहना मुस्लीम यामध्ये फरक नाही. "भाईना", "बेहना" हा मुस्लीमांचा एक व्यावसायिक गट आहे. त्यांच्या उत्पत्ती संबंधी खात्रीदायक माहिती उपलब्ध नाही.

३. [८] भिल्ल
.....
तडवी भिल्ल

भिल्ल जमातींत "तडवी भिल्ल" हा एक गट आहे. त्यापैकी कांही तडवी भिल्ल इस्लाम धर्मीय आहेत. त्यांची वस्ती जळगांव जिल्हयातील रावेर, यावल, घोपडा, जामनेर आणि पाचोरा

मुसलमान,
मुस्लीम
[बिगर
तडवी भिल्ल]

संपूर्ण
राज्यात
विविध
व्यवसाय

इस्लाम धर्म स्वीकारलेल्या तडवी भिल्लशाही इतर मुस्लीमांचा रोटी व्यवहार होत असला तरी बेटी व्यवहार होत नाही. त्यांचे वैवाहिक संबंध त्यांच्या गटा पुरतेच मर्यादित आहेत. भिल्ल आणि मुस्लीम संस्कृतिच्या संमिश्रणाने त्यांची संस्कृति बनली आहे.

113
24/11-23
103

या तालुक्यातील सुमारे ७०/८०
 गावांत विकुरलेली आहे.
 त्यांच्यापैकी कांही कुटूंब
 अजिंठा पर्वतांच्या रांगात
 स्थलांतरीत झालेली आहेत.
 मुस्लीम तडवी भिल्लांची
 वेगळी लोकसंख्या दिलेली
 नाही. भिल्लांमध्येच
 त्यांचा समावेश केलेला
 आहे. मुसलमान तडवी
 भिल्लांत "वतनदार"
 आणि "सुखवस्ती" असे
 दोन भेद आहेत. मुसलमान
 तडवी भिल्लाचा प्रदेश
 सात भागांत विभागला
 आहे. त्या प्रत्येक विभागाला
 तडवी गट प्रमुख आहे.
 मुस्लीम तडवी भिल्लांत
 मुख्यत्वे तडवी असे आडनांव
 असते. तर हिंदू-तडवी भिल्लांत
 बेंद्र, वेडे, गायकवाड, सुभेदार,
 रताळगड, घितोडे, डोंगरडे,
 साळी, मोरे, बागुलते इत्यादी
 आडनावे आढळतात.

१ २ ३ ४ ५ ६ ७

३. [८] पावरा "पावरा" ही भिल्लांची भोयर भोयर [पोवार] भोयर भोयर [पोवार], पोवार हे एक शाखा आहे. त्यांची [पोवार] पोवार हे मूळचे [पोवार], "पावरा" या भिल्ल जमातीचे वेगळी लोकसंख्या पोवार. रजपूत. ते मूळचे पोवारांचा असल्याचे सांगतात. भिल्ल-उपलब्ध नाही. भिल्लां-शेती हा पावरा जमातीशी त्यांचा च्या एकूण लोकसंख्येत असून त्याचे सांस्कृतिक, सामाजिक, वंशिक त्यांचा समावेश राज्यकर्ते धार मुख्य व्यवसाय कोणतेच संबंध नाहीत. करण्यात आला आहे. येथे होते. आहे. "भाषा", संस्कृति, वेशभूषा" पावरा जमातीची वस्ती बाराव्या वगैरे सांस्कृतिक लक्षणांत मुख्यतः छे जिल्ह्यातील शतकांत महमद यांचा भिल्ल जमातीशी आक्रमण, राहादा, शिरपूर घोररीच्या कोणताच संबंध आढळून येत व तळोदा तालुक्यात आक्रमणांमुळे त्यातील कांही नाही. ही जात इतर व जळगांव जिल्ह्यातील त्यातील कांही मागासवर्गीच्या यादीतील रावेर, यावल आणि १८९ क्रमांकावर समाविष्ट वौपडा तालुक्यात आढळते. पलायन करून करण्यांत आली आहे. दोन्ही जिल्हे मिळून वेनगंगेच्या काठी व साधारणपणे त्यांची येऊन त्याईक असावी. झाले. तेथे त्यांनी जमिनी पावरा भिल्ल मिळविल्या. त्यांच्या छोटा उदेंपूर विभागांतून पैकी अनेकजण जमिन आलेले असावेत. "पावागड" मालक असून ते उत्तम हे त्यांचे मूळ ठिकाण शेतकरी आहेत. समजण्यांत येते. कांही

45-
75-
105-

पावरा भिल्ल "मथवाड" संस्थानातूनही आल्याचे दिसते. त्यांना स्थानिक लोक "मथवाडी" नावाने ओळखतात. त्यांच्यात "नवाडे, झामोरे, बराडे, पवार, पावरा, रावताले, भोसले, तडवी, खरडे" इत्यादि आडनावे आहेत. त्यांचा मुख्य धंदा शेती, जंगलकाम व शेत मजुरी हा आहे. ते निसर्गातील देवतांची पूजा करतात. त्यांचा मुख्य सण आहे इंद्रज, त्याशिवाय ते होळी, शिवरा, दसरा, दिवाळी हेही सण साजरे करतात. नाग दिवाळी हा सण त्यांच्यात मोठ्या उत्साहाने साजरा करतात. ते "पावरी" किंवा "पावरा" भाषा बोलतात. त्यांच्यात दहेज प्रथा व घरजावई प्रथा प्रचलित आहे. पुनर्विवाह, विधवा विवाह, बहुपत्नीत्व प्रथा त्यांच्यात आढळते. त्यांच्यात मृत्यू नंतर जाळण्याची

भंडारा, नागपूर, अमरावती आणि चंद्रपूर जिल्ह्याच्या काही भागांत त्यांची वस्ती आढळते. त्यांच्यात "पोवार, टोलीवार, टोलेवार, दहेरिया, डहालिया, चौरासिया चौरासिया, किरार" असे तत्सम गट आढळतात. त्यांची वस्ती मध्य प्रदेशातील बैतुल, छिंदवाडा, हीसंगाबाद जिल्ह्यातही आढळते. त्यांच्यात "चोपणे, किंकर, चोपडे, परड, पतारे, मनागरे" अशी आडनावे आढळतात. महाराष्ट्रात त्यांची लोकसंख्या सुमारे ५० हजारापर्यंत असावी. ही जात शोती प्रधान व क्षत्रिय श्रेणीतील समजली जाते.

व पुरण्याची अशा दोन्ही प्रथा आढळतात. १२ दिवस दुखवटा पाळतात. निसर्गातील देवी व अदृश्य शक्ती-वर व भूत पिशांच्या वर त्यांचा विश्वास आहे.

४. [९] भुंजिया

क्षेत्रबंधन उठविण्यापूर्वी भुंजिया जमात येळ्याट [अमरावती] गडचिरोली, सिरसैचम [चंद्रपूर], केळापूर, वणी, यवतमाळ, [यवतमाळ] या ठिकाणी अनुसूचित समजली जात होती. १९७१ च्या जनगणने प्रमाणे यवतमाळ जिह्यांत भुंजिया जमातीची लोकसंख्या फक्त २३० होती. ही जमात प्रामुख्याने ओरिसा आणि मध्य प्रदेशांत

- १] भर भुंजिया, भड भुंजिया
- २] भडभुंजि, भडभुंजा
- ३] भुंजवा, भुजवा.
- ४] परदेशी भुजवा

बाजारपेठांच्या गांवी व शहरी विभागांत ही जात "भर भुंजिया" म्हणजे, भडभुंजि, भडभुंजा, भुंजवा, परदेशी भुजवा इत्यादि नावाने ओळखली जाते. ही जात मूळची उत्तरप्रदेश, दिल्ली, भोपाळ, मथुरा परिसरातील आहे. नागपूर विभागांत त्यांची डाळ, चणे, फुटाणे लाहया भाजणे व त्यांची विक्री करणे.

भुंजिया या अनुसूचित जमातीच्या नामसादृश्याचा फायदा घेवून त्यांच्या नावावर "भडभुंजि, भडभुंजिया, भुजवा" ही फुटाणे लाहया भाजणारी व विकणारी उत्तर हिंदूस्थानातून स्थलांतरीत झालेली जात फायदा घेत आहे.

Handwritten signature and date: 18/11/14

आढळते. त्यांच्यांत
 "चंगुलीया व चिंदा"
 हे दोन गट आहेत.
 ते छत्तीसगडी हिंदी
 आणि बैगायी
 यांच्या मिश्रणातून
 निर्माण झालेली
 भाषा बोलतात.
 गौती आणि
 गौतमपूरी हा
 त्यांच्या प्रमुख
 व्यवसाय आहे.

सह्याद्री बरीच मोठी
 असावी. सुमारे
 १०० वर्षांपूर्वी
 "भडगुजि" ही जात
 महाराष्ट्रात आली.
 भोपाळ कडील
 कायस्थानां
 त्यांचा रोटी
 व्यवहार होतो
 कारण ते "कन्य-
 कुब्ज" ब्राम्हणांचे
 वंशज समजतात.
 त्यांच्यात
 सक्सेना, श्रीवास्तव
 झिनवर आणि
 भटियार ह्या
 गाढवा आहेत.

भडगुजि ही जात
 इतर मागासवर्गांच्या
 यादीत क्रमांक १६
 वर समाविष्ट
 करण्यात आली
 आहे.

१	२	३	४	५	६	७
५. [१३] दाणाका तडवी.	दाणाका जमातीची "तडवी" ही तसम किंवा उप-जमात समजली जाते. दाणाका जमातीत "तडवी", "तलेरिया, वळवी" ह्या उपशाखा आहेत. ही जमात पुणे, जळगाव जिल्ह्यांत विशेषतः सातपुड्याच्या पर्वत रांगेत वस्ती करून राहते. १९७१ च्या जनगणनेत त्यांची लोकसंख्या ५३ हजार होती. ते दाणाकी/भिल्ली भाषा बोलतात. शोली आणि शोलीमजुरी हा त्यांचा प्रमुख धंदा आहे. भिल्ल शाखेपैकीच ही जमात असल्याने त्यांची संस्कृती भिल्ल संस्कृती आहे. दाणाका शाखेतील तडवी हिंदू धर्मीय आहेत.	मुसलमान मुस्लीम [बिगर-तडवी]	संपूर्ण राज्यात	विविध व्यवसाय	तडवी भिल्लपैकी काहींनी इस्लाम धर्म स्वीकारलेला आहे. "मुस्लीम-तडवी" "मुस्लीम तडवी भिल्ल" या नावाने ओळखले जातात. मुस्लीम धर्मीय कांही लोक "तडवी मुस्लीम" असल्याचे सांगून अनुसूचित जमातींची प्रमाणपत्रे मिळवितात. मुस्लीम तडवी भिल्लाचा त्यांच्या शाखे व्यतिरिक्त इतर मुस्लीमांशी बंदी व्यवहार होत नाही. त्यांची संस्कृती भिल्ल आणि मुस्लीम संस्कृतीच्या मिश्रणाने बनलेली आहे.	

१	२	३	४	५	६	७
६. [१४] धनवार	१९७१ च्या जनगणनेत धनवार जमातीची लोकसंख्या यवतमाळ जिल्ह्यात फक्त ९ होती. ही जमात मुळची मध्य-प्रदेशातील आहे. या जमातीला पोट जमाती नाहीत. परंतु या जमातीत अनेक कुळे, गणा [Totemic clans] आहेत. त्यांची भाषा भोंडी व छत्तीसगडी यांच्या समिश्रणाने बनली आहे. धनवारांचा सामाजिक दर्जा गोंड आणि कवार जमाती पेक्षा खालचा समजला जातो. या	धनगर	महाराष्ट्र राज्यातील धनगर ही एक प्रमुख जात आहे. अनेक जिल्ह्यांत ती मोठ्या संख्येने आढळते. या जातीची महाराष्ट्रातील लोकसंख्या सुमारे २० ते २५ लाख असावी. धनगर जातीचा सामाजिक दर्जा "कुणाबी" जाती पेक्षा थोडा खालचा समजण्यांत येत असे. त्यांची भाषा घरे, वेण, आहार यांत त्यांचे	धनगर जातीचा परंपरागत व आजचा मुख्य धंदा शोळ्या, मेंढ्या व जनावरे पालन, शेती आणि शेतमजुरी हा आहे.	"धनगर" ही जात इतर मागासवर्गात क्रमांक ३२ वर समाविष्ट करण्यांत आली आहे. अनुसूचित जमातीच्या सवलतीचे फायदे मिळविण्यासाठी जातीच्या नावांतील बदल करून कागदोपत्री धनगरचे धनवार असा बदल करून जमातीची खोटी प्रमाणापत्रे मिळवून लागले आहेत. धनवार ही अनुसूचित जमात आहे. तर धनगर ही इतर मागास वर्गीयातील जात आहे. त्यांच्यात सामाजिक, सांस्कृतिक, वैवाहिक	

-81-

१ २ ३ ४ ५ ६ ७

जमातीचा मुख्य धंदा शोती हाथ आहे. ते उत्तम शिकारी म्हणूनही ओळखले जातात. धनुष्य हे त्यांचे शिकारीचे मुख्य आयुध. बांबू पासून ते घट्या, पाट्या, टोपल्या बनविण्याचा ते धंदा करतात.

वैशिष्ट आढळते. धनगर जातीत अनेक पोट शाखा आढळतात. त्यात अहिरे, डांगे, गढरी, हंडे, हटकर, खुटेकर, कानडे, खाटिक, कुरमार, लाडसे, सनगर, शोंगर, तेलंगी, तेलारी, कोकणी धनगर, व-हाडे, धनगर, झडे, झेंडे, माहुरे इत्यादिया समावेश होतो. त्यांची वस्ती "धनगर वाडी किंवा धनगर वस्ती" या नावाने ओळखली जाते. त्यांच्यात गद्रे, जुबडे, गिदि, बोराडे, बोडके, जगताप, आहिरे, होळकर, बनसोडे, म्हस्के, खाटीक इत्यादि आडनावे आढळतात. खंडोबा हे सर्व धनगर जातीचे देवत. खंडोबाची पत्नी बानाई ही धनगर जातीची असल्याची आख्यायिका आहे.

संबंध नाहीत. त्या भिन्न आणि अलग अलग जाती-जमाती आहेत.

81
48-51-
-119-

१	२	३	४	५	६	७
७.	[१७] गामित गावित.	"गावीत, गामित" ही भिल्लांची एक शाखा. ही जमात धुळे जिल्हयातील नवापूर, साक्री, नंदूरबार, अक्कलकुवा, तळोदा इत्यादि तालुक्यांत व सातपुडया- तील कांही भागांत प्रामुख्याने वस्ती करते. धुळे जिल्हयाला लागून असणा-या गुजरात राज्यातील कांही जिल्हयातही गावीत जमात आहे. १९७१ च्या जन्मणाने प्रमाणे महाराष्ट्रांत गावित जमातीची लोकसंख्या एक लाख अठ्ठावीस हजार आठशे होती. त्यापैकी एक लाख अठ्ठावीस हजार पांचशे	गावीत	"गावीत" ही ब्रह्मण जहाजावर व गलबतावर मासेमारी करणारी, गलबते जहाजे चालविणारी कोकण किनारपट्टी वरील जात आहे. गावीत हा शब्द अरेबिक गुराब-गुंब म्हणजे युध्द नौका या शब्दावस्न आला असावा. युध्द नौकावर झालेले काम करणा-या लोकांची ही वेगळी जात बनली असावी. कांही लोक त्यांना कोकणी लोक नौकरी मराठा किंवा अरमारी व इतर मराठा असेही म्हणातात. त्यांची वस्ती प्रामुख्याने मुंबई, सिंधुदुर्ग [देवगड, मालवण, वेंगुर्ला], रत्नागिरी	मासेमारी करणे, गलबते, लहान बोटी चालविणे [नावाडी], गावीत जातीचे अनेक लोक मुंबईत स्थाईक आहेत.	"गावीत" ही जात "गावीत, गामित" या अनुसूचित जमाती हून सामाजिक, सांस्कृतिक व वांशिक दृष्ट्या भिन्न आहे. गावीत जातीचा समावेश इतर मागासवर्गीयांच्या यादीत क्रमांक २०१ वर करण्यांत आलेला आहे.

१ २ ३ ४ ५ ६ ७

एबंटी लोकसंख्या केवळ धुळे जिल्हयांत होती. "गावीत, गामित" यांची संस्कृति भिल्ल संस्कृतीच आहे. ते "भिलोरी व मावची" भाषा बोलतात. गावीत, गामित जमातीत वळवी, वसावे, गावीत, मावची, पाडवी", इत्यादि कुळ गण आहेत. त्यांच्यात "कंवर, कुंवर, राऊत, देसाई, मालवी, बरकड, उदास, पावली, गावीत, मावची, धोंगडी, चौधरी इत्यादि आडनावे आढळतात. शोती हा त्यांचा प्रमुख व्यवसाय आहे. थोडे लोक जंगलकाम ही करतात.

[कुडाळ, राजापूर, सावंतवाडी] या जिल्हयांत व गोवण, कारवार, नॉर्थ कॅनरा मध्येही आढळते. महाराष्ट्रात त्यांची लोकसंख्या सुमारे ४०-५० व हजार पर्यंत असावी. त्यांच्यात गाबीत, वाघ, कौले, टोले, गिरप, मायबा, म्हादनाक, कडू, केथर, केशव, खंड, तारी, हिरनाक इत्यादि कुळे आढळतात. त्यांच्यातील सारंग, तडिल, पेडणोकर, कौचरेकर, जुवेकर, गांवकर, कौयंडे, कांबळी, मोंडकर, मालाडकर, कुबल, मोरजे, आडकर, कांदळगांवकर इत्यादि आडनावे असतात. अशी आडनावे भंडारी समाजातही आढळतात. ते हिंदू देवदेवतांची पूजा करतात. श्री. केषादेवी, दिबादेवी, श्री. रामेश्वर ही गाबीत जातीची आराध्य दैवते आहेत. त्यांच्या गावांत वडनाथ, वेताळ, भूमिका, रवळनाथ काळकायदेवी यांची देवस्थाने आहेत. सतरावा पुंस्त्र जीवाकोळी [नाईक] यांचे पासून गाबीत जातीचा विस्तार वाढल्याची समजूत प्रचलित आहे. गाबीत जात मालवणी [मराठा] बोलते.

१	२	३	४	५	६	७
८. [१८] गोंड धोबा	"धोबा" ही गोंड जमातीची उपजमात आहे. त्यांची वेगळी लोकसंख्या उपलब्ध नाही. गोंडी संस्कृती हीच त्यांची संस्कृती आहे. त्यांची भाषा गोंडीच आहे. गोंड किंवा राजगोंडा पेक्षा त्यांचा सामाजिक दर्जा कमी लेखला जाई.	धोबी [परीट] "परीट, रजक, [रजेक] वरठी" या [वरठी] नांवाने ओळखली जाते. कांही खेड्यात बारा बलुतेदारात त्यांचाही समावेश झालेला आहे. त्यांचा परंपरागत व्यवसाय लोकांचे कपडे धुण्याचा आहे. महाराष्ट्रात या जातीची लोकसंख्या सुमारे २ लाख असावी.	धोबी ही जात धोबी [परीट, रजक, वरठी] या नांवाने ओळखली जाते. कांही खेड्यात बारा बलुतेदारात त्यांचाही समावेश झालेला आहे. त्यांचा परंपरागत व्यवसाय लोकांचे कपडे धुण्याचा आहे. महाराष्ट्रात या जातीची लोकसंख्या सुमारे २ लाख असावी.	धोबी काम, कपडे धुलाई	"धोबी [वरठी, रजक, परीट]" ही जात इतर मागासवर्गांच्या यादीत क्रमांक १२५ वर समाविष्ट करण्यांत आली आहे. "धोबा" या गोंड जमातीच्या उपशाखेच्या नावाशी धोबी या जातीचे केवळ नामसादृश्य आहे. हे नामसादृश्य दाखवून "धोबी, परीट" ही जात "धोबा" नावाने अनुसूचित जमातीचे दाखले मिळवून सवलतीचा फायदा घेतात. सामाजिक	

व धार्मिक प्रथा ते पाळतात. हिंदू देवदेवतांची पूजा करतात हिंदूंचे सण समारंभ आणि चालिरीतींचे ते पालन करतात.

८. [१८] गोंड "गोंड जमातीची ही एक लहान उपजमात आहे. या उपजमातीची वेगळी लोकसंख्या दिलेली नाही. गोंड लोकसंख्येतच त्यांचा समावेश आहे. ही उपजमात गडचिरोली जिल्ह्यातील कुरखेडा तालुक्यांत आढळते. गोंड जमाती पैकी जनावरे पालन करणा-या गोंडाना

गोवारी, गवारी, गायगोवारी दूध-गोवारी.

गोवारी, गवारी जातीची लोकसंख्या २ लाख असावी ही जात ग्रामुख्याने नागपूर, अमरावती, वर्धा, यवतमाळ, भंडारा, चंद्रपूर, गडचिरोली जिल्ह्यांत विखुरलेली आहे. "कृष्ण, गंगा, जमुना" ही या जमातीची आराध्य दैवते

शोती, गायी-गुरे पालन, दूध उत्पादन आणि शोतमजुरी हे त्यांचे प्रमुख धंदे आहेत.

गोवारी आणि तिच्या तत्सम जातीचा गोंड जमातीशी कोणताही सामाजिक संबंध नाही. त्यांच्यात सांस्कृतिक, वांशिक, भाषिक, वैवाहिक संबंध नाहीत. गोंड गोवार बाईचे दूध काढत

55-185-115

१ २ ३ ४ ५ ६ ७

स्थानिक लोक
"गोंड गोवारी"
म्हणातात.
१९०१ मध्ये चंद्रपूर
जिल्ह्यांत त्यांची
लोकसंख्या ३०००
एवढी होती.
त्यांची मूळ जमात
गोंड्य असल्याने
त्यांची भाषा
सामाजिक चालि-
रिती, रूढी,
परंपरा आणि
धार्मिक संस्कृति
गोंडी आहे. त्यांचे
गण, कुळे आणि
गण कुलदेवता,
आडनावे इतर गोंडा
प्रमाणेच आहेत.

मानली जातात. "काडे-
कोडेवान" हा त्यांचा
प्रमुख देव. त्यांच्यात
जात पंचायत आहे.
तिच्या प्रमुखाला
"शोंड्या" असे
म्हणातात. एकाच
कुळांत ते लग्न
करत नाहीत. त्यांच्यात
सौहार, अंबाडारे,
कोहास्त्रिया, रावत,
साखेना, ठाकरे,
सोनावणे, वाघाडे,
मोकाशी इत्यादि
कुळे आढळतात.

नाहीत. फक्त जनावरांचे
पालन करतात. या
उलट गोवारी लोक
गाईचे दूध उत्पादन
करतात. "गोवारी"
शब्दातील नाम-
सादृश्याचा फायदा
घेऊन "गोवारी,
गवारी" जातीचे
लोक अनुसूचित
जमातींच्या सवलतीसाठी
"गोंड गोवारी"
जमातीची प्रमाणपत्रे
मिळवितात.

१	२	३	४	५	६	७
१०.	[१८] माना	"माना" ही गोंड अनुसूचित जमातीची उप-शाखा आहे. १९७१ च्या जनगणनेत मानाची लोकसंख्या वेगळी दाखविण्यांत आलेली नाही. ती गोंड जमातीच्या अंतर्गत समाविष्ट आहे. हल्ली गोंडमाना स्वतःला फक्त "गोंड" म्हणवून घेतात. त्यांची भाषा, संस्कृती, कुल, गण, सगा, देवदेवते गोंडाचीच आहेत.	माना, मानी, माने [कुणबी] बडवाईक माना, खाद माना, १९७१ च्या जनगणनेत माना	"माना" ही शोती प्रधान स्वतंत्र जात आहे. ५/६ शतकांचा तिला इतिहास आहे. ही जात चंद्रपूर, गडचिरोली, भंडारा जिल्ह्यांत प्रामुख्याने आहे. विदर्भातील अन्य जिल्ह्यातही ती आढळते. गोंडाचे राज्य येण्यापूर्वी माना लोकांनी दोन शतके राज्य केले.	थंदा शोती व शेत मजुरी. पूर्वीचे काळी ते पिकाचे संरक्षण करणे, ग्राम संरक्षण करणे ही कामे करत असत.	"माना" जातीचे लोक गोंड अंतर्गत माना असल्याचे दाखवून अनुसूचित जमातीची प्रमाणा पत्रे मिळवितात. "गोंड-माना" व "माना" हे सांस्कृतिक व सामाजिक दृष्ट्या वेगळे गट आहेत.

57-

58

82

417

बडादेव बुरादेव, माता ही त्याची दैवते आहेत. "गोंड - माना" जमातीची भाषा गोंडी आहे. गोंड-माना उपजमातीतील आडनावे सिडाम, गेडाम, मसराम, अत्राम, मडावी, भलावी या सारखी आहेत. त्यांच्या प्रत्येक सगा मध्ये निरनिराळी कुलनामे असतात.

सुराजगड आणि माणिक गड पहाडी भागांत त्यांची राज्ये होती. पुढे गोंड राजांनी त्यांचा पराभव केल्यानंतर अनेक माना लोक गोंड राजांच्या सैन्यात दाखल झाले. माना राजांची "माणक्य देवी" ही कुलदेवता होती. "माना" जातीला "मानी, माने" ही समानार्थी नावे आहेत. त्यांच्यात "बडकई माना व खाड माना" हे दोन मुख्य भेद आहेत. त्यांच्यातील कांही लोक सैनिकी परंपरेमुळे स्वतःला "क्षत्रिय माना" तर कांही शैती परंपरेमुळे "कुणाबी माना" म्हणावून घेतात. माना जातीत गोत्र नाहीत. प्रचलित साहित्यानुसार त्या

जातीत सुमारे ७२ आडनावे
असावीत. त्यात भुधरी,
शोरकुरे, गजबे, डडमळ,
रणादिवे, ब्यारेकर, घोडमारे,
सिरामे, सासाकडे,
ननावरे, नागनवरे इत्यादींचा
उल्लेख करता येईल. या
जातीत सिरामे आणि
डडमळ या कुळांना अधिक
मान आहे. प्रत्येक कुळाची
प्रतिक दैवते वेगवेगळी असतात.
माणका देवी, नारायण
देव, डोंगरदेवी, ही त्यांची
दैवते आहेत. माना पंचायतीच्या
प्रमुखाला "शेडे" असे म्हणतात.

माना जातीची लोक-
संख्या १८६२ साली चंद्रपूर
जिल्ह्याच्या सेटलमेंट रिपोर्ट
मध्ये २९१७५ एवढी दाखविण्यांत
आली होती. विदर्भात आज
त्यांची लोकसंख्या ३ ते ४ लाख असावी.
माना जात मराठी भाषिक आहे.

५९ - ११९

११. [१८] मन्नेवार

" मन्नेवार" ही गोंड जमातीची छोटी उप जमात आहे. या उप-जमातीची वेगळी लोकसंख्या उपलब्ध नाही. काही भागात गोंडाना मन्नेवार गोंड किंवा मन्नेवार या नावाने ओळखले जाते.

मुन्नुरवार,
मुन्नुरकापू,
तेलगु
कोपेवार.

" मुन्नुरवार, मुन्नुरकापू, तेलगु कापे-वार" हया जाती मूळच्या आंध्र प्रदेशातील आहेत. अनेक वर्षांपूर्वी उदयोगांदयाच्या निमित्ताने त्या स्थालांतरीत हरे होवून महाराष्ट्राच्या सीमा विभागात येवून स्थार्ईक झालेल्या आहेत. मुन्नुरकापू हे उत्तम शेतकरी आहेत. त्यांची मातृभाषा तेलगु आहे. अनेक वर्षां महाराष्ट्रात स्थार्ईक झाल्यामुळे ते मराठी भाषा बोलतात. महाराष्ट्रात त्यांची लोकसंख्या सुमारे १० हजार ते १ लाखापर्यंत असावी.

गवंडीः
काम,
बांधाकाम
शेत
मजुरी,
शेती हे
त्यांचे
प्रमुखा
धादे
आहेत.

महाराष्ट्रात येवून स्थार्ईक झालेले " तेलगु कापेवार मुन्नुरवार, मुन्नुरकापू" या शेती प्रधान जाती नामसादृश्याचा फायदा घेत आहेत व गोंड किंवा गोंड मन्नेवार असल्याचे दाखवून जमातीची प्रमाणापत्री घेत आहेत.

9/10

२१

ते हिंदू धर्माच्या
चालिरीती
पाळतात. हिंदू
दैव देवताची
पूजा करतात.
गोंड किंवा गोंड
मन्नेवार यांच्याशी
त्यांचा सामाजिक संबंध
नाही.

55-611
121

१	२	३	४	५	६	७
११	[१८] गोंड नागरची किंवा नागर्ची	गोंड-नागरची ही गोंड जमातीची छोटीशी उप-शाखा आहे. तिची लोकसंख्या वेगळी दाखाविण्यात आलेली नाही. गोंड लोकसंख्येतच त्यांचा समावेश करण्यात आलेला आहे. या गोंड उपशाखेची वस्ती मध्यप्रदेशात छिंदवाडा, सिओनो, बालाघाट, मंडला, दुर्ग ह्या जिल्ह्यामध्ये तर महाराष्ट्रात भंडारा आणि गडचिरोली जिल्ह्यात असावी. नागरची हे गोंड राजाचे पदरी किल्ल्यावर, राजवाड्यावर मुख्य प्रवेशाव्दाराजवळ नगारा वाजविण्याचे काम करत असत. त्यांच्या ह्या प्रासंगिक	१] नगरसी किंवा नगरची [हिंदू जात] २] नगारेवाले ३] [मुस्लीम] नगरची.	हिंदू व मुस्लीम राजांच्या पदरी राज दरबारात राजवाड्यांपुढे व किल्ल्याच्या प्रवेशाव्दाराजवळ नगारा वाजविण्यासाठी जे लोक ठेवण्यात येत त्यांना "नगरची" असे म्हणत. धांदयावस्न या लोकांची पुढे ही स्वतंत्र जात झालेली असावी. हिंदू राजाच्या पदरी " हिंदू नगरची" व मुस्लीम राजाच्या पदरी " मुस्लीम नगरची" या कामासाठी असत. गोंड नागरची असत. इतर नगरचीचा गोंड राजाच्या गोंड-नागरचींशी सामाजिक, धार्मिक व	धार्मिक कार्यात ढोल, सनई, डफ, नगारा वाजविणे व शेत मजुरी करणे.	हिंदू जातीचे "नगरसी किंवा नगरची लोक "गोंड नागरची" या जमातीची प्रमाण पत्रे मिळवितात. वास्तविक गोंड नागरची ही उप-जमात मूळची गोंड आहे. त्यांची संस्कृति आणि सामाजिक जीवन गोंडी आहे. हिंदू नगरसी किंवा नगरची ही स्वतंत्र हिंदू जात आहे. तिचा गोंड नगरचीशी सामाजिक, सांस्कृतिक संबंध नाही.

राजदरबारी व्यवसाया-
मुळे काही गोंडांना
गोंड-नागरची असे
म्हणाऱ्याचा प्रघात
पडलेला आहे. त्यांना
"ढोली गोंड" किंवा
"बेरक्या गोंड" असेही
म्हणातात. त्यांची
आडनावे गोंडा
प्रमाणेच आहेत. नगरा
व इतर वादये वाज-
विण्याचे काम आज
मागे पडले आहे. त्यामुळे
हे लोक शोती आणि
शोत मजुरी करतात. ते
गोंड देवदेवतांची पूजा
करतात. "साल"
वृक्षाची ते नोड करत
नाहीत. गोंडी आणि
हिंदी मिश्रित भाषा
ते बोलतात.

सांस्कृतिक संबंधा नव्हता.
हिंदू-मुस्लीम नगरचींचा
नगारेवऱ्हेचा उपयोग
उत्सव, लग्नकार्ये व सण
समारंभात वादये
वाजविण्यासाठी केला
जातो. हिंदू नगरची
जातीची वस्ती महा-
राष्ट्रात विशेषतः
विदर्भातील भंडारा
व चंद्रपुर जिल्ह्यात
आढळते.

१३-
६३-
१३-

१२३-

१	२	३	४	५	६	७
१३	[१८]नागवंशी	नागवंशी ही गोंडाची उप-शाखा आहे. त्यांची स्वतंत्र लोकसंख्या उपलब्ध नाही. गोंड जमातीत त्यांचा समावेश करण्यात आला आहे. शेतमजुरी, शेती व जंगलकाम हा त्यांचा व्यवसाय आहे. त्यांच्यात "खोरवार, लो-हा, भियान, परदान, मांझी इत्यादी उपगट आहेत. त्यांची भाषा गोंडी आणि हिंदी मिश्रित आहे.	नागवंशी [क्षात्रिय] नागवंशी [ठाकूर] नागवंशी [ठाकूर] नागवंशी [आडनावाचे लोक]	नागवंशी[क्षात्रिय] नागवंशी [ठाकूर] हया रजपूत जाती आहेत. गोंड नागवंशी उपजमातीशी त्यांचा सामाजिक, सांस्कृतिक संबंध नाही. मध्य भारतातून नागवंशी क्षात्रिय आणि नागवंशी रजपूत स्थालांतरित झालेले आहेत. त्यांची भाषा हिंदी आहे. ते हिंदूंच्या सर्व प्रथांचे आणि परंपरांचे ते पालन करतात. हिंदू देवदेवतांची पूजा करतात.	विविध व्यवसाय	"नागवंशी"[क्षत्रिय] नागवंशी [ठाकूर] आणि नागवंशी [रजपूत] स्वतःला गोंड नागवंशी म्हणतात. नागवंशी आडनावाचे लोकही आडनावाचीच जात पुढे करून गोंड नागवंशी जमातीची प्रमाणपत्रे मिळवितात. गोंड नागवंशी जमातीशी त्यांचा कोणताच संबंध नाही.

१	२	३	४	५	६	७
१४.	[१८] ओझा	"ओझा" ही गोंडांची उपशाखा . त्यांची लोकसंख्या नगण्य आहे. ती गोंडांमध्ये समाविष्ट करण्यात आलेली आहे.	ओझा [ब्राम्हण/मारवाडी] ओझा [आडनावाचे लोक]	ओझा [ब्राम्हण] ओझा [मारवाडी] मुबये महाराष्ट्रातील नाहीत. ते राजस्थान, गुजरात आणि उत्तर हिंदूस्थानातून आलेले आहेत.	विविध व्यवसाय	मिथली किंवा तिरडू ब्राम्हण यांनाही "ओझा" म्हणतात. गुजरात मधील महाराष्ट्रात येवून स्थाईक झालेले ओझा-ब्राम्हण, ओझा मारवाडी व ओझा आडनावाचे लोक "गोंड ओझा" नावाचा फायदा घेत आहेत.

एच-८३८ [१२००-३-८५]

-६५-
-१२५-

१५	[१८] राज	"राज" ही एक गोंडांची उपशाखा आहे. त्यांची भाषा, संस्कृति गोंडी आहे. गोंड लोक संख्येत त्यांचा समावेश करण्यात आलेला आहे.	राज [गवंडी] गवंडी काम करणारी भाटकी जात.	ही जात तेलगु भाषिक प्रदेशातून स्थलांतरित झालेली आहे. राज्यात सर्व ठिकाणी विशेषतः विदर्भ, मराठवाड्यात सीमालगतच्या जिल्ह्यात याचे वास्तव्य आढळते.	गवंडी काम	तेलगु भाषिक प्रदेशात गवड्यांना "राज" म्हणतात. स्थलांतरित झालेल्या व महाराष्ट्रात येवून राहिलेले राज [गवंडी] स्वतःला "राजगोंड" किंवा गोंडा अंतर्गत राज उपशाखेचे म्हणावितात.
१६.	[१९] हलबा हलबी	"हलबा, हलबी" ही अनुसूचित जमात क्षेत्राबंधान उठविण्यापूर्वी गडचिरोली सिरोंचा [चंद्रपूर], मेलघाट [अमरावती] व केळापूर, वणी, यवतमाळ [यवतमाळ] ह्या तालुक्यामध्ये अनुसूचित म्हणून गणली गेली होती. १९७१ च्या जनगणनेनुसार महाराष्ट्रातील त्यांची संख्या ७२०५ होती. या जमातीची वस्ती प्रामुख्याने चंद्रपूर, गडचिरोली, भांडारा इत्यादी जिल्ह्याच्या काही तालुक्यात मोठ्या	कोष्टी	["कोष्टी" ही विष्णू काम किंवा बुनाई काम करणारी जात आहे. महाराष्ट्रात सर्वत्र परंतु प्रामुख्याने नागपूर, भांडारा, चंद्रपूर जिल्ह्यात व मुख्यत्वे कन्न नागपूर शहरात मोठ्या प्रमाणावर आढळते. कोष्टी जातीच्या अंतर्गत १२ ३/४ जाती आहेत त्यात साडे कोष्टी लाडकोष्टी, गडेवाल,	विष्णू काम बुनाई, शोती व शेत भजूरी	कोष्टी [विष्णकर] जातीचे लोक स्वतःला "हलबा" हलबी म्हणवून घेतात. वास्तवतः हलबा, हलबी अनुसूचित जमातीशिवाय त्यांचे सामाजिक, सांस्कृतिक किंवा वैवाहिक संबंध नाहीत. ते दोन वेगवेगळे भिन्न गट आहेत.

संख्येने आढळून येते. हलबा ही जमात मुळची मध्यप्रदेशातील आहे. त्यांच्या पैकी कांही हलबांनी छत्तीसगड आणि बस्तर भागातून स्थलांतर केले. स्थलांतरानंतर हलबा गोंड राजाच्या आश्रयाला येवून राहिल्याचा ऐतिहासिक पुरावा मिळतो. त्यांच्यात "छत्तीसगडिया आणि बस्तरिया" असे दोन प्रादेशिक गट आढळतात. गड-चिरोली, साकोली आणि गोंदिया हे हलबाचे खास प्रदेश पूर्वदि काळी अनेक हलबांनी गोंड राजाच्या पदरी सैनिक म्हणून काम केले. तेथे त्यांच्या अनेक जमिनदा-याही होत्या. हलबा जमात अनेक देवक गटात विभागलेली आहे. त्यांच्यात "पुरायतिस आणि सुरायतिस" हे दोन बेटा बंद वर्ग आढळतात. हलबा लोक हलबी भाषा बोलतात. त्यांच्या घाराची रचना वैशिष्ट्यपूर्ण असते. "शिकीरी गोंदण" हे त्यांच्या संस्कृतिये वैशिष्ट्य आहे. त्यांच्या पंचायतीचा प्रमुखा मुखिया किंवा कुरशा असतो. हा परंपरागत असतो. तो सर्व मुखियांचा प्रमुखा "परधान" मांडणी असतो. प्राप्त

देशाकर, पद्मसाठी, देवांग, कुचबडे, कुचीवाले मराठा कोष्टी इत्यादी पोटजातीचा समावेश आहे. त्या मुख्यत्वे विणकराचा धांदा करतात. कोष्टी जातीचा मूळ पुरुष जीवा कोष्टी मानण्यात येतो. कोष्टी जातीचे लोक हिंदू देवदेवतांची पूजा करतात. हिंदूंचे सणासमारंभ साजरे करतात. त्यांच्यात रक्षाबंधनाला विशेष महत्त्व असते. कोष्टी पंचायतीच्या प्रमुखाला "महाजन" किंवा शोटे महाजन" म्हणतात. कोष्टी जातीचे लोक मराठी बोलतात. त्यांच्या बोलीभाषेला "कोष्टावू" म्हणतात. कोष्टी जातीत कुंभारे डेकाटे, बारापात्रो, धाकाते, हेडावू, सौरते, पराते, सोनकुसरे, निचवे, नंदनवार, ऋवनीकर, गोटेफोडे, वाकोडीकर, रंभाड, शोलुकर, माताघारे, तक्तावाले, खोत इत्यादी प्रमुखा आडनावे आढळून येतात. कोष्टी जातीची लोकसंख्या सुमारे ५ ते ६ लाखा शब्दा असावी त्यापैकी बहुसंख्य

माहितीनुसार त्यांच्यात
काम्बे, अलोणे, अमले,
चौधारी, कोटवार, मान-
कर, नाईक, वाघमारे
बेळसरे इत्यादी सुमारे
१०४ आडनावे आढळून
येतात. हलबा जमातीत
विणकाम किंवा बुनाई
काम निशिध्द मानले
जाते. पोहा तयार करणे
हा त्यांचा परंपरागत
धंदा. हल्ली ते शोती
आणि शेतमजुरी करतात.
त्यांच्यात अनेक वैशिष्ट्य-
पूर्ण सण, देवदेवता व
लग्नविधी आणि परंपरा
आढळतात.

लोक विदर्भ विभागात
आढळून येतात. हे लोक
काही दिवसापूर्वी
हलबा कोष्टी म्हणवून
घेत. तथापि आता
फक्त "हलबा" म्हणवून
घेवू लागले आहेत.

१७ [२२] कवर
.....
कौर
छद्दी

"कवार" ही अनुसूचित
जमात विदर्भातील
चंद्रपूर, गडचिरोली,
अमरावती इत्यादी
जिल्ह्यात मुख्यतः
आढळते. १९७१ च्या

१] कौर,
[कौर आडनावे
लोक]
२] मारु छद्दी
मेरु छद्दी
मेरु [दर्जी]

१] [कौर" ही जात
कवर अनुसूचित
जमातीहून वेगळी आहे.
कौर लोक पंजाब,
काश्मीर मध्ये ब्राम्हणा
आहेत. कांही भागा-
तील कौर शेतकरी

१] शोती व
इतर
विविधा
२] शिंपी
काम
दर्जी काम
मध्य भारता-
तील शिंपी
किंवा दर्जी
जातीचे
काही लोकांना
मेर, मेरु

१	२	३	४	५	६	७	
		जनगणनेत त्यांची लोकसंख्या २८७७ होती. ही जमात मुळची छत्तीसगड, विलासपूर, रायपूर, सरगुजा आणि छोटा नागपूर विभागातील आहे. मध्यप्रदेशात त्यांची लोकसंख्या सुमारे ४ ते ५ लाखा एवढी असावी. "कावर, कौर, घेरवा, राठीया, तनवर, छद्दी हया तिच्या तत्सम उपजमाती आहेत. ते प्रामुख्याने गोड्डी मिश्रित छत्तीसगडी हिंदी बोलतात. त्यांच्यात बहिर्विवाह करणारे अनेक उपगट आहेत. त्यापैकी "चंटी, घेरवा आणि रंतिया" डुकरे पाळतात. त्या मुळे त्यांचा सामाजिक दर्जा खालचा समजण्यात येतो. त्यांच्या वस्तीला "तोला" म्हणतात. कवर लोक शोती आणि शोतमजुरी करतात. ही जमात खुप कष्टाळू आहे. त्यांच्यात सैनिकी पेशाही आढळून येतो. वधु शुल्काची	३] खात्री, चत्री, ४] मेरुल्लु [दर्जा]	आहेत. सवर्ण हिंदू जातीस "कौर" हे आडनांव सर्रास आढळते. नावात सादृश्य असलेल्या हया सवर्ण हिंदू जातीचा "कवर, कौर" अनुसूचित जमातीशी सामाजिक, सांस्कृतिक संबंधा नाहीत.	२] मध्य भारतात दर्जाच्या किंवा शिंग्याच्या एका शाखेला "मेरु किंवा मेरु छत्री" म्हणतात. तेलगु भाषिक प्रदेशातही मेरु, मेरुल्लु व मारु नावाची जात आहे. यांचा कवर जमातीच्या छद्दी या तत्सम जमातीशी संबंध नाही. परंतु हे लोक नाम-	३] सावकारी व्यापार.	किंवा मारु छत्री म्हणतात. त्यांच्या त्यांच्यातील "मेरु छत्री" शाखा "छत्री" शब्दातील असर आणि उच्चार साम्याचा फायदा घेवून "कवर", छद्दी किंवा छत्री" अनुसूचित जमातीची प्रमाणपत्रे मिळवते. मेरु छत्री नावाच्या संघटनाही त्यांनी स्थापन केल्या आहेत "छत्री" अशी अनुसूचित जमात नाही.

६९-
१२९-

पधदती त्यांच्यात रूढ
आहे. त्याला "सूळ"
म्हणतात. "गुमरावत"
आणि "घार जियान"
हया प्रथा त्यांच्यात
रूढ आहेत. स्त्रिया
अंगावर ~~रु~~ गोंदून
घोतात.

सादृश्याचा फायदा घेवून
अनुसूचित जमातीची प्रमाण-
पत्रो मिळवितात. नागपूर,
अमरावती विभागातील
शिंपी जातीची "भेरु
छत्री" शाखा व त्यांच्या
इतर शाखा "कवर छत्री"
अनुसूचित जमातीची प्रमाण-
पत्रो मिळवितात.

- ३] उत्तर हिंदुस्थानातून
स्थलांतर करून आलेली
व व्यापार आणि लेनदेन
करणारी "छात्री" जात
सवलतीसाठी स्वतःला "छद्री"
म्हणाविते. तसेच "घतरी"
किंवा "घत्री" ही जात
देखील सवलतीसाठी अक्षरात
फेरफार करून "कवर अंतर्गत
"छद्री" म्हणाविते.

१	२	३	४	५	६	७
१८. [२३] खैरवार	१९७१ च्या जनगणनेत "खैरवार" अनुसूचित खैरे कुणबी जमातीची लोकसंख्या महाराष्ट्रात आढळून आलेली नाही. १९६१ च्या जनगणनेत त्यांची लोकसंख्या चंद्रपूर, गडचिरोली, यवतमाळ आणि अमरावती जिल्ह्यांत फक्त ४१३ होती. ही जमात मूळची बिहार ओरिसा आणि मध्यप्रदेशातील आहे. गोंड जमातीची एक पोट जमात म्हणूनहि या जमातीचा उल्लेख केला जातो. "खैरवार" यांना त्यांच्यामध्ये खैरिया असेही म्हटले जाते. पूर्वी ही जमात खैराच्या झाडापासून काथ बनविण्याचा व्यवसाय करत असावी त्यावरून "खैरवार" हे नांव पडले असावे. या जमातीत "भोगटा, महातो, रावत आणि मांझी" या चार पोट शाखा आहेत. त्यांच्यात "धन, नोन, दिला, धेकी, केसी" इत्यादि कुळे आहेत. त्या त्या कुळीचे लोक वंश चिन्ह असलेल्या प्राण्यांची किंवा झाडांची	कुणबी ही जात महाराष्ट्रात सर्वत्र आढळते. शेती आणि शेतमजुरी हा त्यांचा मुख्य व्यवसाय आहे. त्यांच्यापैकी अनेक लोक जमिन मालक असून उत्तम शेतकरी आहेत. कुणबी जातीत तीन मुख्य भेद आढळतात. त्यांत कोकणातील आणि घाटावरील मराठी कुणबी, गुजराथी भाषिक प्रदेशातून आलेले व स्थायीक झालेले पाटीवार कुणबी व व-हाड आणि विदर्भातील कुणबी. व-हाड आणि विदर्भातील कुणब्यांत मानवा कुणबी, झडे कुणबी, खैरे कुणबी, धानोरे कुणबी, तिरोळे कुणबी, छिंदवाड्यांतील गाढव कुणबी, निमाड कझि	शेती आणि शेत मजुरी	व-हाड आणि विदर्भातील "खैरे कुणबी" खैरवार या अनुसूचित जमातीचे असल्याचे दाखवितात खैरवार जमातीशी त्यांचे सामाजिक, सांस्कृतिक, वंशीय संबंध नाहीत. खैरवार अनुसूचित जमातीतील खैर या अक्षरातील साधम्यांचा "खैरे कुणबी" फायदा घेतात व "खैरवार" अनुसूचित जमातीची प्रमाणपत्रे मिळवितात.		

१८-२१-१३१

पूजा करतात. "झांगड, रावत, म्हशा-
खेत्री, पाईक, चुदारो, सिंगले इत्यादि
आडनावि त्यांच्यात आढळून येतात.
शेती आणि शेतमजुरी करतात. हिंदी
आणि कटयी भाषा ते बोलतात. त्यांच्या
सामाजिक, धार्मिक आणि लग्नविधी विषयक
प्रथा इतर अनुसूचित जमातीप्रमाणे भिन्न
आणि पारंपारीक पध्दतीच्या आहेत.

गुजर कुणबी, कारवा
कुणबी इत्यादींचा
उल्लेख करता येईल. व-हाडात
आणि विदर्भात कुणब्यांची
संख्या २५ ते ३० लाखा
हून अधिक असावी. कांही
कुणब्यांना देशमुखी आणि
पाटीलकी होती.

१९. [२४]
खारिया

खारिया अनुसूचित जमातीची लोक
संख्या १९७१ च्या जनगणने प्रमाणे
मुख्यतः चंद्रपुर, गडचिरोली आणि
यवतमाळ जिल्ह्यांत एकूण ३८२७
होती. कौलारियन वंशापैकी मुंडा
गटातील "खारिया" ही अत्यंत
मागासलेली जमात आहे. ही जमात
मूळची मध्य प्रदेश आणि औरिसा
राज्यातील आहे. त्यांच्यात "
"पहाडी, खारिया, दूध खारिया
आणि देलकी खारिया" इत्यादि
पोट शाखा आहेत. त्याशिवाय
मुंडा खारिया, औरान खारिया

१] खारवा,
खारवी.
२] खो-
कुणबी

"खारवा, खारवी" ही
मच्छिमारीचा व्यवसाय
करणारी समुद्र किनार
पट्टीवरील जात आहे.
त्यांची वस्ती गोवा,
कारवार पासून
गुजरात किनारपट्टी
पर्यन्त आढळते. त्यांच्या
पैकी काहींना खार
पाटील अशी मानाची
पदवी आहे. हे लोक
माचंवे, होड्या, छोट्या
नावा यांच्या
सहाय्याने विशेषतः

मातेमारी
आणि
मासे विक्री
करणे.
मासे
खारविणे.

"खारवा,
खारवी व खैरे
कुणबी जातीचे
लोक "खारिया"
अनुसूचित
जमातीशी
नामसाधर्म्य
दाखवून जातीची
प्रमाणपत्रे
मिळवितात.

१ २ ३ ४ ५ ६ ७

हेही भेद त्यांच्यात आहेत.
त्यांचा मुख्य धंदा शेती आणि शेत
मजुरी आहे. बंदा आणि सूर्यदेवाची
ते आराधना करतात. नांगर आणि
कु-हाडीची पूजा करतात. दसरा हा
त्यांचा मुख्य सण समजला जातो.
उडिया आणि खर्ता ह्या त्यांच्या
बोलीभाषा आहेत. "कोरकू आणि
जुआंग" बोलीशी त्यांचे साम्य आहे.
जमातीच्या प्रमुखाला "परधान" मदतनी-
सास "नेगो" आणि निरोप्यास
"गडे" म्हणतात. त्यांच्यात अंतर्विवाह
निषिद्ध आहे. लग्नात बैलाचे
दहेज दिले जाते. "बेरो आणि बु-हा"ची
ते उपासना करतात.

खा-या पाण्यात मासेमारी
करतात. प्रचलित माहिती
नुसार सिंधुदुर्ग, रत्नागिरी
रायगड जिल्ह्यांत त्यांची
लोकसंख्या सुमारे २० हजार
असावी. त्यांच्यात
प्रामुख्याने "कटनाक,
भायनाक, कोलकांड, मुरले,
डावखुरे, लाकडे, बुलनाक,
भिकनाक, येलनकर अशी
आडनावे आढळतात. या
जातीची मुख्य दैवते मैरी,
जाकमती देवी, काळकाय
देवी, म्हसोबा, गांवरखा,
आगडी, इंगलाई आहेत.
खा समाजात पाटील,
कारभारी आणि होडेकरी
यांच्या संमत्तीने न्याय-
निवाडे व लग्न विधी पार
पाडतात.

२] खेरे कुणबी

क्रमांक १८ कॉलम नं. ५
मधील टिपण्या पहावी.

१३३-
११०
१३३-

१	२	३	४	५	६	७
२०. [२५]	"कोकणा" जमातीची "कोकणी, कुकणा"	कोकणी	कोकणांत राहणा-या	विविध	कोकणी भाषा	
कोकणा,	ही समानार्थी नावे आहेत. कोकणा	[मुस्लीम]	लोकांना "कोकणी" या	व्यवसाय	बोलणारे लोक व	
कोकणी,	ही महाराष्ट्रातील एक अनुसूचित	कोकणी	नावाने ओळखले जाते.		कोकणांत राहणारे	
कुकणा	जमात असून सन १९७१ च्या जन-	[कोकणवासी	कोकणात राहणारे लोकही		कोकणी मुसलमान	
	गणनेत तिची एकूण लोकसंख्या २ लाख	कोकणी	स्वतःला "कोकणी"		"कोकणा, कोकणी	
	६४ हजार होती. ही जमात प्रामु-	[कोकणी	म्हणून घेतात.		अनुसूचित जमातीची	
	ख्याने ठाणे, नाशिक, धुळे जिल्ह्यांत	भाषिक]	गोंव्यात आणि		प्रमाणपत्रे	
	पसरलेली आहे. कोकणा जमातीला		कारवार मध्ये राहणारे		मिळवितात. प्रदेश	
	पोट जमाती नाहीत. त्यांच्यात		लोक "कोकणी भाषा"		कोकण व भाषा	
	बहिर्विवाह करणारी कुळे मात्र		बोलतात. त्यांना		कोकणी यांचा	
	अनेक आहेत. बागुल, भोये, आवारी,		भाषेवरून "कोकणी"		कोकणा अनुसूचित	
	धोम, गावीत, खंबाईत, गवळी,		म्हणून ओळखले जाते.		जमातीशी संबंध	
	गायकवाड, महाले, राऊत, ठाकरे		कोकणांत राहणारे		नाही.	
	गांगुर्डे, पवार, सुर्वे इत्यादि. पूर्वी		मुसलमान स्वतःला			
	कोकणा जमातीची कोकणी बोली		कोकणी किंवा कोकणा			
	होती. त्या बोलीत मराठी,		मुसलमान म्हणून घेतात.			
	गुजराथी, वारली आणि अहिराणी		प्रदेश आणि			
	भाषेचे मिश्रण होते. परंतु हल्ली ते		स्थानिक भाषेवरून			
	मराठी बोलतात. कोकणा जमातीचे		कोकणात राहणा-या			
	लोक कणसारी, डोंगर, देव मौली,		कोणत्याही जाती			
	गांवदेव, असरा, वीर, सुपली, हिरवा,		धर्माच्या लोकांना			
	वाघ्या इत्यादि दैवतांची पूजा		सामान्यपणे नावाने			
	करतात. वाघ बारस आणि पित्रो		कोकणी ओळखले जाते.			

आमावस्या हे त्याचे प्रमुख सण . पाडवा
पोळा, हौळी, दिवाळी, दसरा इत्यादि
हिंदू सण ते साजरे करतात. कोकणा

जमातीत "महालकरी, देशमुख, पाटील, कारभारी,"
अशी व्यवस्था होती. ही व्यवस्था आता लोप
पावत आहे. कोकणा लोक कष्टाळ असून उत्तम शेतकरी
म्हणून प्रसिद्ध आहेत.

२१. [२७]
कोलाम
मन्नेर-
वारलु

कोलाम ही महाराष्ट्रातील एक वृ
अनुसूचित जमात आहे. मन्नेरवारलु हे
कोलामाचे तत्सम नाव ही जमात
द्रवीडीयन गुटाची असून प्रामुख्याने
गोंडवन विभागात आढळते. सन १९७१ च्या
जनगणनेत कोलामाची लोकसंख्या
५६०६१ होती ही जमात
प्रामुख्याने घवतमाळ, लोड्डेड, चंद्रपूर
भाषिक सीमेलगत आढळते.
कोलामी लोक कोलामी भाषा
बोलतात. त्यांच्या बोलीत अनेक
तामिळ शब्द आढळतात. कोलामी
बोलीत कोलाम स्वतःला
"कोलावार" म्हणतात. परंतु
गोंडी बोलीत त्यांना "पुजारी
किंवा भूमका" आणि तेलगू भाषेत
मन्ने [एकवचनी] आणि मन्न्योलु"

जिल्हयात तेलगू-

- १] मुनुर
तेलगु
मुनुर
- २] मुन्नुरवार
तेलगु-
मुन्नुरवार
- ३] मुन्नुर कापू
कापेवार,
मन्नुरवाड
- ४] तेलगु-
फुलमाळी

"तेलगु मुनुरवार
मुनुरकापू" हा
समाज निरनिरा
ळ्या आगांत/जिल्हयत
ब "मुनुर तेलगु मुनुर,
मुन्नुरवार, तेलगु
मुन्नुरवार, मनुर-
कापू, कापेवार,
मुन्नुरवाड, तेलगु-
फुलमाळी" इत्यादि
नावानी ओळखला
जातो. या
जरातीचे लोक मूळचे
तेलंगणातून आले
असून त्यांची मातृ-
भाषा तेलगू आहे.
काही लोक १००-१५०
वर्षापूर्वी महाराष्ट्रात

शेती,
नौकरी,
ठेकेदारी,
गवंडी काम
व्यापार
व अन्य
अधोग
धंदे

कॉलम नं. ५ मध्ये
दर्शिलेल्याजाती
"कोलाम,
अनुसूचित जमाती-
च्या "मन्नेरवारलु"
तत्सम व नावा
ने अनुसूचित जमा-
तीचे दाखले
मिळवितात
"कोलम मन्नेरवारलु
अनुसूचित जमातीशी
या तेलगु भाषिक
जाती/पोट
जातीचा
सामाजिक,
सांस्कृतिक वा
वांशिक संबंध नाहीत.

१ २ ३ ४ ५ ६ ७

[अनेक वचनी] असे म्हणतात. त्याचा अपभ्रंश होऊन "मन्नेरेवारलु" असा शब्दप्रयोग स्ट. झाले आहे. कोलामाच्या महोरक्यास "नाईक" म्हणतात कोलामाची वस्ती मुख्य गावापासून ४/५ मैल दूर असते. त्या वस्तीला "कोलामपोड" म्हणतात. कोलामांत कोणतीही उपजमात नाही. गोंडा प्रमाणे त्यांच्यात बहिर्विवाह करणारी निरनिराळी कुळे आहेत. त्यापैकी बरीच कुळनामे गोंड कुळा सारखी आहेत. त्यांच्यात "चारदेवे, पांचदेवे, सहादेवे व सातदेवे सगा आहेत. अंगावरील- गोंडण हे कोलाम जमातीचे खास वैशिष्टय मानले जाते. बांबूच्या काड्या पासून टोपल्या आणि चट्या बनविणे हा कोलाम जमातीचा पारंपारिक व्यवसाय. परंतु आज ते मुख्यतः शेती आणि शेतमजुरी करतात. त्यांच्यात शेतमजुराचे प्रमाण सुमारे ८० टक्क्यापर्यन्त आहे. कोलाम समातीत साक्षरतेचे प्रमाण १९६१ मध्ये २.६ टक्के व १९७१ मध्ये ८.८ टक्के होते. कोलाम, मन्नेरवारलु ही अनुसूचित जमात प्राचीन आणि अति

येवून स्थाईक झाले. ते मराठी चांगले बोलू शकतात.

"तेलगू मुनुरवार, मुनुर कापूर कापेवार" ही तेलंगणातील शेती प्रधान जात आहे. कापेवारा मधिल काही गट इतर व्यवसायही करतात. चंद्रपूर जिल्ह्यातील कापेवार गंवड्याचे काम करतात तेलगू मुनुर, तेलगू मुनुरवार जातीचे काही लोक निझाम आणि इंग्रज राजवटीत लष्करा बरोबर लष्कराची कामे करण्यासाठी आणि लष्करातील नोकरी धंद्याच्या निमित्ताने महाराष्ट्राच्या सीमा भागांत विशेषतः शहरी भागात येऊन स्थाईक झाले. महाराष्ट्रात त्यांची वस्ती सोलापूर, नांदेड, अहमदनगर, चंद्रपूर, यवतमाळ, परभणी, पुणे, मुंबई, घोडनदी, औरंगाबाद येथे बरीच आहे. महाराष्ट्रात त्यांची लोकसंख्या सुमारे १ लाख पर्यंत असावी. प्रचलित माहितीनुसार या

१ २ ३ ४ ५ ६ ७

मागासलेली म्हणून तिची गणना झालेली आहे.

या जातीत सामान्यपणे
घरमोल्लु, तंबाकोल्लु,
पुरम, पडस्मोल्लु, अकुल
जक्कल, रासम, सिलम,
गंधम, मतकुलु, गादेल्लु,
दसलोल्लु, उपलप,
घंटोल, मलदोडी, बोथगीरे,
सरम, नागुल, पाककोरेडडी,
पप्पल, अकोलवार,
येनगाळी, नरलस, पत्ती,
अशी आडनावे आढळतात
पसनोर हे एकमेव गोत्र
या जातीत आढळून
येते. शीव, वैष्णव,
विभूतिधारो, तिरमणी
धारी, यल्लम्मादेवी,
पोचम्मादेवी, राजेश्वर,
म्हसम्मा, नरसिंह,
बालाजी हया देवताची
ते पूजा करतात. त्याच
बरोबर गणपती, मास्ती
दत्त, अंबाबाईची
देखील ते पूजा करतात.

107
137

२२. [२८] कौळी- दोर टोकरे- कौळी कोलघा, कोलघा.	राज्यातील सर्व अनुसूचित जमातीमध्ये "दोर कौळी" जमातीला सर्वात कनिष्ठ समजले जाते. गैजारच्या जाती/जमाती त्यांना पूर्वाश्रमीच्या अस्पृशा सारखा सामाजिक दर्जा देत असत. दोर कौळी जमातीची तत्सम नावे "टोकरे कौळी, कोलघा आणि कोलघा" अशी आहेत. १९७१ च्या जनगणनेत "दोर कौळी, टोकरे कौळी, कोलघा कोलघा" या जमात गटाची लोकसंख्या पुणे, अहमदनगर, नाशिक, ठाणे जळगांव, धुळे, बृहन्न मुंबई या जिल्ह्यात एकूण ४३५२८ आढळून आली. आहे. या जमातीचे मूळ वसतिस्थान गुजरात आणि महाराष्ट्र सीमे लगतच्या ठाणे, नाशिक, सुरत, डांग, बलसाड इत्यादि जिल्ह्यांत	कौळी, सूर्यवंशी- कौळी	"कौळी" ही जात संपूर्ण राज्यात. खेडोपाडी आढळते. जुन्या ग्राम व्यवस्थेत बारा बलुतेदारातील कौळी ही एक हक्कदार जात आहे. जुन्या परंपरेमुळे काही गावांत त्यांना वतने आणि जमिनी आहेत. गावची कामे करणे गावात पाणी भरणे, लग्न कार्यात काम करणे हा त्यांचा परंपरागत धंदा असून त्याबरोबर ते मोलमजुरी करतात. गावांत पाणी भरण्याच्या कार्यामुळे त्यांना काही भागात पान कौळी, चुंबळ कौळी,	१] नदीकाठी मासेमारी करणे २] मद्यामध्ये नावा, होड्या चलविणे, ३] गावची कामे करणे ४] पाणी भरणे	"सूर्यवंशी कौळी" इतर मागासवर्गांच्या यादीत क्रमांक ६८ वर आहे. कौळी ही जात क्रमांक ७८ वर आहे. हया जातीचे लोक सवलतीसाठी टोकरे कौळी म्हणून घेतात टोकरे कौळी हे दोर कौळी जमातीचे तत्सम नांव आहे. दोर कौळी या अनुसूचित जमातीचा सूर्यवंशी कौळी, कौळी जातीशी सामाजिक, सांस्कृतिक वंशिक संबंध नाही. दोर कौळी, टोकरे कौळी, हे वेगळी वस्ती रहतात. पूर्वी त्यांची गणना डिप्रेसड क्लासेस मध्ये ई देखिल
---	---	-----------------------------	---	--	--

१ २ ३ ४ ५ ६ ७

आढळून येते. १९३१ च्या जनगणनेत दोर कोळी जमात फक्त ठाणे आणि नाशिक जिल्ह्यांत असल्याची नोंद आहे. जे लोक गोमांस भक्षण करत व कातडी, हाडे गोळा करण्याचा धंदा करत त्यांना "दोर कोळी" नावाने ओळखले जाई.

सामाजिक बहिष्कारामुळे पुढे त्यांची वेगळी जमातच तयार झालेली असावी ही जमात बांबू कापण्याचे व त्याच्या पाट्या, टोपल्या व वस्तु तयार करण्याचे ही काम करत असे. बांबू याचा अर्थ टोकर. या शब्दा वरून त्यांना टोकरे असे नांव पडले असावे. दोर कोळी जमातीला तत्सम नावे असली तरी उपजमाती किंवा उप गट नाहीत. त्यांच्यात फक्त गोत्रे, कुळे असतात. प्रचलित माहिती नुसार त्यांच्यात आरडे, पारधी, वाडेकर, घटाळ, गावीत, कोरडा, शिंगाडा डोके, डूम, राडेळी, भागे इत्यादि कुळे व आडनावे आढळतात. दोर कोळी दोरी बोली बोलतात.

पानभरे कोळी असेही म्हणतात. कोळी जातीच्या अनेक लोकांची आडनावे पूर्व स्त्री प्रमाणे जातीवाचक म्हणजे कोळी अशीच आढळून येतात. परंतु अलिकडे त्यांच्यात आडनावे बदलण्याची प्रवृत्ती दिसून येते. त्यांनी नवीन धारण केलेली आडनावे मराठा, कुणबी, माळी इत्यादि जातीतील आडनांवा सारखी आढळतात.

धुळे, जळगांव इत्यादि जिल्ह्यातील कोळी जातीचे लोक स्वतःला सूर्यवंशी कोळी, आहिर कोळी, खानदेशी कोळी म्हणून घेतात. काही जिल्ह्यातील कोळी संघटनानी ते सूर्यवंशी कोळी असल्याची जाती संघटनेची निवेदने दिलेली आहेत.

करण्यात आलेली ह होती.

109
109
109
109

१ २ ३ ४ ५ ६ ७

कोकणी आणि वारली बोलींशी
तिचे अधिक साम्य आहे.
तथापि सामान्यपणे ते मराठी
आणि मराठीच्या तत्सम
भाषाही बोलतात.

सूर्यवंशी कोळी म्हणवून
घेणा-या कोळी जाती
च्या लोकांची लोक-
संख्या अंदाजे दोन ते
अडीच लाख असावी.
त्यापैकी सुमारे एक
ते दीड लाख संख्या
धुळ, जळगांव इत्यादि
जिल्ह्यांत व एक
लाख विदर्भातील
अकोला, अमरावती,
बुलढाणा, वर्धा जिल्ह्या
त असावी.
सूर्यवंशी कोळी जातीत
मराठा आणि कुणबी
जातीतील आडनांवा
सारखीच आडनावे
आढळतात.

२३. [२९]
कोळी
महादेव

महादेव कोळी ही
महाराष्ट्र राज्यातील
प्रामुख्याने डोंगराळ
भागांत दाटवस्ती
करून राहणा-या
अनुसूचित जमातीपैकी

१] कोळी
२] सूर्यवंशी
कोळी
३] सोनकोळी
४] खिश्चन-
कोळी

१] कोळी : अं. नं. २२
अनुसूचित जमात
नं. २८ वरील
कॉलम नं. ५
वरील टिप्पणी
पहा.

मासेमारी कोळी ही
करणे बलुतेदारांपैकी एक
मासे जात आहे. सूर्यवंशी
दिक्री कोळी, सोनकोळी
करणे वैती, मागेला,
दावा चुंबळी, पानकोळी

"महोदय को" या "महोदय को" ही संज्ञा अर्थाने वापरली जाते आहे. या संज्ञेचा अर्थ असा होतो की, जो कोणीही व्यक्ती किंवा संस्था यांच्याकडून कोणत्याही प्रकारचा निधी किंवा पैसा घेतला नाही असा व्यक्ती किंवा संस्था. या संज्ञेचा अर्थ असा होतो की, जो कोणीही व्यक्ती किंवा संस्था यांच्याकडून कोणत्याही प्रकारचा निधी किंवा पैसा घेतला नाही असा व्यक्ती किंवा संस्था.

महोदय को ही संज्ञा अर्थाने वापरली जाते आहे. या संज्ञेचा अर्थ असा होतो की, जो कोणीही व्यक्ती किंवा संस्था यांच्याकडून कोणत्याही प्रकारचा निधी किंवा पैसा घेतला नाही असा व्यक्ती किंवा संस्था. या संज्ञेचा अर्थ असा होतो की, जो कोणीही व्यक्ती किंवा संस्था यांच्याकडून कोणत्याही प्रकारचा निधी किंवा पैसा घेतला नाही असा व्यक्ती किंवा संस्था.

कोही संस्थान. "महोदय को" ही संज्ञा अर्थाने वापरली जाते आहे. या संज्ञेचा अर्थ असा होतो की, जो कोणीही व्यक्ती किंवा संस्था यांच्याकडून कोणत्याही प्रकारचा निधी किंवा पैसा घेतला नाही असा व्यक्ती किंवा संस्था.

143
 81
 83

[13] 11000000

अ. नं. २२ व २३ वरील
 अंतर्भावित अमान नंबर २८ व
 ३२ ... मधील क्र. नं. ५
 "कोही",
 सुधवणी कोही,
 सोनकोही,
 निखवन कोही,

एकरीत देवी हे सोनकोही
 लोकांचे आराध्य देवता आहे.
 ४] निखवन कोही हे सुधवन: ठाणे,
 फुलाबात निखव्याच्या सुधुदे किना-याला
 राहतात. त्यांचा मुख्य धंदू मारी
 मारी आणि मारी निखव हा आहे.
 सुधवन त्यांची वरणी प्रामुख्याने
 सोनकोही किंवा मछीमारी
 कोळ्याच्या जवळपास वरण्यात
 आढळून येते. त्यांची आज्ञा
 सोनकोही जातीतील आज्ञावा
 प्रमाणेच असतात. ते कोही जातीचे
 शुभकार्ये सावर करतात. तेच
 निखवन धर्माचे पालन करतात.

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९

"कोही मन्थार" ही अमान
 कोही,
 प्रामुख्याने ठाणे जिल्ह्यातील
 पालघर, डहाणू, वाडा, वसई,
 निखवणी लोकांच्या १९७९
 या जनगणनेत १९ व २० व २१
 ही ती. मन्थार हा शब्द
 "मान" या शब्दावरून आला
 वसू आला आहे. "मान"
 म्हणजे देवता. देवता देवता
 पर राज्याची ही अमान "मन्थार"

२४. [३०]
 कोही
 मन्थार.

व्यवस्थित कोही जाती
 त्यांचे नाते शब्द, रचनाशब्द आहेत.
 तेच सुधुदे किनाऱ्यावर मारी
 मारी-या व किनाऱ्यावर मारी
 मारी-या व किनाऱ्यावर काम
 करणा-या कोही जातीची ही
 त्यांचे शब्द आहेत.

१	२	३	४	५	६	
२५.	[३३] कोया	कोया ही गोंड जमातीची गोदावरीच्या खो-या-तील सर्वात दक्षिणेकडील शाखा आहे. गोंड जमातीला "कोई" नांवाने ओळखले जाते. कालांतराने कोईचा कोया आणि कोयतूर असे स्थांतर झालेले दिसते. व्यवसायानुसार त्यांच्यात ब-याच पोट जमाती निर्माण झाल्या आहेत. महाराष्ट्रात ही जमात फार अल्प आहे. १९७१ मध्ये त्यांची संख्या अवघी ४३ होती. ती नांदेड उस्मानाबाद, औरंगाबाद जिल्हयात आढळली. आंध्र प्रदेशात कोया ही प्रमुखा अनुसूचित जमात आहे. कोयांची भाषा द्रवीड गटातील गोंडी बोलीमध्ये मोडते. कोया जमात पूर्वी स्थलांतरित होती करत असे. हल्ली ते स्थाईक शेतकरी बनले आहेत. कोया गाई बैलाची मोठी खालारे	कोया [मुस्लीम]	दक्षिणेकडील मुस्लीमामध्ये कोया मुस्लीम नावाचा एक गट आहे. त्यांची वस्ती प्रामुख्याने केरळात आढळते. त्यांना "कोया" मुस्लीम म्हणतात.	विविध प्रकारचे धडे	"कोया" गोंड गटातील अनुसूचित जमातीचा कोया मुस्लीमांशी सामाजिक सांस्कृतिक, धार्मिक संबंध नाही.

85-
85-
145-
145-

पाळतात. कोया कुटुंबाला सद्वृत्तम
म्हणातात. त्यांच्या नाते गटात
दोन भाग आहेत. "कुस्माम
आणि विवाहवांड". कोया
"पेरसा, पेन, मनीला, मरलम्मा,
सरलम्मा, भूम, गडीमाता"
यांची आराधना करतात. प्रत्येक
गावात पेददा गांव प्रमुखा असतो.
"पेरसा" हा त्यांचा धर्मगुरू
"वडडे" हे त्यांचे मांत्रिक असतात.
"बिनुवड्डे" हा त्यांचा पवित्र
सण ओळखला जातो.

२६. [३५] नाईकडा, "नायकडा" ही महाराष्ट्र राज्या-
नायका तिले एक लहानशी अनुसूचित
..... जमात आहे. १९७१ च्या जनगणने-
कपाडिया नुसार या जमातीची लोकसंख्या
नायका ९३१५ होती. त्यापैकी एकट्या
धुळे जिल्ह्यातच त्यांची लोक-
संख्या ५४८७ आढळून आली. ही
जमात मुख्यत्वे कर्न गुजरात
राज्यातील "पंचमहाल, सुरत
आणि रेवाकाठा" या जिल्ह्यात
आढळून येते. "नायकडा" याचा

कापडवाले
शिंपी,
शिंपी.

विदर्भातील शिंपी
जातीचे काही लोक
"कापड विकण्याचा
व तयार कपडे विक-
ण्याचा" धांदा
करतात. त्यांना
कापडवाले किंवा
कपडयावाले शिंपी
अशा नांवाने
बाजारांत ओळखले

कापड विकणे
तयार कापड
विकणे,
कपडयाची
शिलाई
करणे हा
जातीचा
धांदा आहे.

"कापड विकणारे
तयार कपडे विक-
णारे शिंपी
जातीचे लोक,
विशेषतः विदर्-
भातील स्वतःला
कपाडिया किंवा
कपाडिया नायका
म्हणावून घेतात
व अनुसूचित जमा-
तीची प्रमाणापत्री

१	२	३	४	५	६	
२५.	[३३] कोया	कोया ही गोंड जमातीची गोदावरीच्या ढो-या-तील सर्वात दक्षिणेकडील शाखा आहे. गोंड जमातीला "कोई" नांवाने ओळखले जाते. कालांतराने कोईचा कोया आणि कोयतूर असे स्मांतर झालेले दिसते. व्यवसायानुसार त्यांच्यात ब-याच पोट जमाती निर्माण झाल्या आहेत. महाराष्ट्रात ही जमात फार अल्प आहे. १९७१ मध्ये त्यांची संख्या अवघा ४३ होती. ती नांदेड उस्मानाबाद, औरंगाबाद जिल्ह्यात आढळली. आंध्र प्रदेशात कोया ही प्रमुखा अनुसूचित जमात आहे. कोयांची भाषा द्रवीड गटातील गोंडी बोलीमध्ये मोडते. कोया जमात पूर्वी स्थलांतरीत होती करत असे. हल्ली ते स्थाईक शेतकरी बनले आहेत. कोया गाई बैलाची मोठी खिलारे	कोया [मुस्लीम]	दक्षिणेकडील मुस्लीमामध्ये कोया मुस्लीम नावाचा एक गट आहे. त्यांची वस्ती प्रामुख्याने केरळात आढळते. त्यांना "कोया" मुस्लीम म्हणतात.	विविध प्रकारचे धादि	"कोया" गोंड गटातील अनुसूचित जमातीचा कोया मुस्लीमांशी सामाजिक सांस्कृतिक, धार्मिक संबंध नाही.

85
85
145
145

अर्था "नायक" असा आहे. त्यांना "नाईक" म्हणूनही ओळखले जाते. " घोळीवाला नायका" , कपाडिया नायका, मोटा नायका नाना नायका या त्यांच्या पोट शाखा आहेत. त्यापैकी "कपाडिया नायका आणि मोठा नायका" यांना सामाजिक दृष्ट्या वरच्या थरातील मानले जाते. भिल्ली ही त्यांची मातृभाषा आहे. त्यांना मराठीही बोलता येते. भिल्ल अनुसूचित गटाशी त्यांचे अधिक साम्य आढळते.

४ त्यांच्या " काकाबलिया, वारस, भारती, बामनिया, मोटा गरसिया, भिल्ल, बारोडिया, दौड्या, दाबाड्या, गावीत, गदारिया, टोकरे इत्यादी मुख्य कुळे आढळतात. या जमातीत स्त्रियांना गोंदून घोणे आवडते. "आगेवान" हा

पंचायतीचा प्रमुखा असतो. "देसवाडा" हे त्यांच्या जमातीचे पवित्र स्थान मानले जाते. ते गुजरात राज्यात आहे.

जाते. हे नांव त्यांना त्यांच्या रोजच्या व्यवसायावरून पडलेले आहे.

भिळवितात. "कपाडीया नायका" या भिल्ल गटातील अनुसूचित जमातीशी त्यांचा संबंध नाही.

187-
185-
177-

177-

१	२	३	४	५	६	७
२७.	[३६] ओरान, धानगड	"ओरान, धानगड" या अनुसूचित जमातीची लोक- संख्या ११७१ च्या जन- गणनेप्रमाणे चंद्रपूर जिल्ह्याच्या गडचिरोली तालुक्यात फक्त एक अस- त्याचे आढळून आले. "ओरान, धानगड" ही मध्येप्रदेश, ओरिसा आणि पश्चिम बंगाल मधील द्रवी- डीयन गटातील जमात आहे. ओरानचे प्रादेशिक नांव "धानगड" असे असून त्याचा अर्थ "शेतमजूर" असा आहे. "ओरान, धानगड" स्वतःला ["कुरंथाचे कुंरक" म्हणतात. बाहेरचे लोक त्यांना "ओरान" म्हणतात. त्यांच्या पोटजमाती नाहीत.	धानगर	अ. नं. ५ अनुसूचित जमात क्रमांक १४ कॉलम नं. ५ वरील नोंद धानगर पहा.	अ. नं. ५ अनुसूचित जमात क्रमांक १४ कॉलम नं. ६ वरील नोंद पहा.	अ. नं. ५ अनुसूचित जमात क्रमांक १४ कॉलम नं. ७ वरील नोंद पहा.

एच-८३८ [१२००-३-८५]

१

२

३

४

५

६

७

परंतु त्यांच्यात "कुडा" आणि "कितान" हे दोन व्यवसायिक गट आहेत. ही जमात अनेक गोत्र गटांत विभागली आहे. ही गोत्रे वंश चिन्हावर ठरविलेली आहेत. ही जमात मुख्यतः शोती आणि शेत मजुरी करणारी आहे. ओरॉन हे धर्माणि हिंदू आहेत. त्यांच्यापैकी कांहीनी ख्रिश्चन धर्मही स्वीकारला आहे. हिंदू धर्मीय ओरॉन "धरम, माता, चंडी आणि घोषाल" देवतांची पूजा करतात. नृत्ये सणाचे प्रसंगी केली जातात. सरहूल हा त्यांचा मुख्य सण. बहुतेक ओरॉन, हिंदी, उरिया भाषा बोलतात. "मुंडा" हा गांव-प्रमुख असतो. "पाहम" हा त्यांचा भगत असतो. प्रत्येक गावांत "धुम कुरिया" ही सामाजिक संस्था असते.

189-
187
187

187

१	२	३	४	५	६	७
२९.	[४४] ठाकूर, ठाकर, का-ठाकर, का-ठाकूर, मा-ठाकूर,	"ठाकूर, ठाकर" ही अनुसूचित जमात भारतात फक्त महा-राष्ट्रातराज्यात आढळते. या जमातीची वस्ती विखुरलेली नाही. ती प्रामुख्याने सह्याद्री पर्वताच्या पूर्व पश्चिम उतारावर मुख्यत्वे ठाणो, पुणो, अहमदनगर, नाशिक, रायगड जिल्हयाच्या डोंगराळ पट्ट्यांत आढळते. जमातीची लोकसंख्या १९७१ च्या जनगणनेत १७८८०५ होती. या जमातीला ठाकूर, ठाकर ही तत्सम नावे आहेत. सामाजिक दृष्ट्या ती एक अनुसूचित जमात	१] ठाकूर [रजपूत] ठाकूर [परदेशी] ठाकूर [क्षत्रिय] ठाकूर [नागवंशी] ठाकूर [जमिनदार] ठाकूर [जाट] ठाकूर [सिंधी] ठाकूर [वैश्य] २] ठाकूर [भाट] ठाकूर [ब्रम्हभाट] ३] ठाकर [भटके]	"ठाकूर" ही क्षत्रियांची, रजपूतांची वरिष्ठ जात आहे. उत्तरे कडील क्षत्रियांना व जमिनदारांना "ठाकूर" या नावाने ओळखले जाते. रजपूतांनाही "ठाकूर" असेच म्हणतात. जाट जातीतील जमिन-दारांनाही ठाकूर म्हणतात. क्षत्रियांपैकी जे व्यापार करू लागले ते "वैश्य ठाकूर" किंवा ठाकूर [वैश्य] नावाने ओळखले जातात. परप्रांतातून आलेल्या रजपूतांना, ठाकूरांना कांही विभागांत "परदेशी, परदेशी ठाकूर या नावाने ओळखले जाते. सिंध प्रांतातून आलेल्या रजपूतांना	विविध व्यवसाय	१] कॉलम नं. [७] मध्ये नोंदलेल्या हिंदू ठाकूर जाती [क्षत्रिय, रजपूत, वैश्य व अन्य] या "ठाकूर" या सर्वमान्य नावाने ओळखल्या जातात. व्यवहारात व कागदोपत्री यांची नोंद "हिंदू ठाकूर" अशी झालेली असते. ही नोंद "ठाकूर" जात या अर्थाने झालेली असते. त्यांचा "ठाकूर ठाकर" या वर्गीकृत जमातीशी कोणताही संबंध नाही. येथे केवळ

"क. आणि म" गटांत विभागलेली आहे. या जमातीला कांही भागात "ठाकूर" तर कांही भागांत "ठाकर" या नावाने संबोधले जाते. त्यांना कांही लोक "पडेकीवाले ठाकूर किंवा ठाकर" असेही म्हणतात. त्यांचा मुख्य धंदा शैती आणि शेतमजुरी आहे. शैतीतील कामे संपल्यावर हे लोक जंगलातील फळे, कंदमुळे, पळसाची व विड्यांची पाने गोळा करतात. बांबू पासून पाट्या, टोपल्या विणतात.

प्रचलित माहिती वस्तु या जमातीत स्थलांतर झाल्याचे किंवा होत असल्याचे दिसते नाही. हे लोक "ठाकरी" बोलीभाषा बोलतात. "क आणि म" गटांतील बोली भाषेतील उच्चारान्त थोडा फरक आढळतो. "ठाकूर किंवा ठाकर" स्त्रिया

किंवा ठाकुरांना "ठाकूर" "ठाकूर किंवा सिंधी" ठाकूर म्हणून ओळखले जाते.

क्षत्रिय ठाकूर रजपूत ठाकुरांची संख्या राजस्थान, मध्य प्रदेशांत मोठ्या प्रमाणावर आहे. उत्तरे कडून आलेले हे क्षत्रिय, रजपूत ठाकूर आणि जमिनदार ठाकूर महाराष्ट्रातील कांही जिल्ह्यांमध्ये विखुरलेले आहेत.

उत्तर भारतातून सुमारे १५० ते २०० वर्षापूर्वी सैनिकी नोकरीच्या निमित्ताने अनेक रजपूत महाराष्ट्रांत आले. महाराष्ट्रात त्यांची वस्ती औरंगाबाद, नाशिक,

ठाकूर शब्दाचे नामसादृश्य आहे.

कॉलम ४ मधील ठाकूर जाती वर्गीकृत जमातीतील ठाकूर, ठाकर सांस्कृतिक, सामाजिक व वंशिक दृष्ट्या भिन्न आहेत. ठाकूर जाती आणि ठाकूर जमातीच्या नावातील "ठाकूर" या शब्दाच्या सारखेपणाचा ठाकूर जाती फायदा घेतात व ठाकूर अनुसूचित जमातीची प्रमाणापत्रे मिळवितात.

- १] हिंदू ठाकूर ही जात इतर मागासवर्गांच्या यादीत क्र. २०० वर समाविष्ट केली आहे.
- २] ठाकर ही भटकी जमात भटक्या जमातीच्या

डोक्यावस्त्र पदर घेणो निषिद्ध मानतात. त्याऐवजी "फहकी" हे लाल वस्त्र अंगावर घेतात.

ठाकूर किंवा ठाकर अनुसूचित जामतीत शिंगे, झडके, मेंगाळ, पदथी, गांगड, तेलम, उघडा, कवटे, दरोडा, भगत, सींगाळ, रिकामा, मोकळा, वाघ, गवते, घुंगार, दोरे, घुटे अशा प्रकारची कूळ चिन्हांवर आधारित. [उदा.

शुद्ध. गवत कुळाचे गवते] कूळनांचे आढळतात. जात किंवा जमात निदर्शक आडनांच त्यांच्यात असत नाही. "ठाकूर" असे कूळनांच किंवा आडनांच ठाकूर किंवा ठाकर अनुसूचित जमातीत आढळत नाही. ही जमात मुख्यतः विजनात राहते. ठाकर जमातीचे वेगळे "ठाकूर पाडे" असतात. दुस-या जाती/जमातीं बरोबर राहणे ते पसंत करीत

बीड, उस्मानाबाद, परभणी नाबपूर, पुणे, धुळे, जळगांव इत्यादि अनेक जिल्ह्यांत अधिक दिसते. शोती, उद्योगधंदे, नोकरी, सैनिकी पेशा व त्याच बरोबर सावकारी आणि जमिनदारी त्यांच्यात आढळते. ते रजपूत किंवा क्षत्रिय बाण्याचे असल्याने गोरेपान, उंचपुरे, शारिरीकदृष्ट्या भक्कम व थडधाकट आहेत. परंपरांतून आलेले रजपूत ठाकूर, परदेशी किंवा परदेशी ठाकूर घरा-मध्ये हिंदूस्थानी व बाहेर मराठी बोलतात. कांही लोक परदेशी बोली ही [हिंदी मराठी मिश्र] बोलतात.

पुस्त्रांचा पेहराव

यादीत क्र. २२ वर समाविष्ट केली आहे.

नाहीत. ठाकूर किंवा ठाकरांत
"अवंजी, खोती, कोठी" इत्यादि
समाजाभिमुख प्रथा आढळतात.
गाईचे दूध काढण्याची प्रथा
त्यांच्यात आढळत नाही.
"ठाकूर किंवा ठाकर" या
अनुसूचित जमातीची संस्कृती
वैशिष्ट्ये आज-ही ठळकपणे
दिसतात. या जमातीच्या
सामाजिक आणि सांस्कृतिक
जीवनांत गेल्या ३५ वर्षांत विशेष
बदल झालेले नाहीत. त्यांच्यात
साक्षरतेचे प्रमाण फक्त ८.५
टक्के आहे. स्त्री शिक्षणाचे
प्रमाण तर त्याहूनही फारच
कमी आहे.

मराठाकुणाबी समाजा सारखा असतो.
स्त्रिया, विशेषतः म्हाता-या स्त्रिया
उत्तर हिंदूस्थानी पध्दतीने पेहराव
करतात. तसून पिढीत मात्र महारा-
ष्ट्रीय पध्दतीचा पेहराव रूढ झाला
आहे. रजपूत किंवा ठाकूरांमध्ये
विधवा विवाह करण्याची प्रथा नाही.
विवाह उत्तर हिंदूस्थानातील विवाह
पध्दती प्रमाणे केले जातात. कनोजी
ब्राम्हण त्यांचा पुजारी असतो. हिंदू
देवदेवतांची व विशेषतः एक लिंगजीची
व अनेक देवीची, हिंदू संस्कृतीतील पूज्य
देवतांची ते पूजा करतात. हिंदू
परंपरांचा त्यांना अभिमान आहे.
रजपूत किंवा क्षत्रिय कुळामुळे गावांत
त्यांचा सामाजिक दर्जा वरच्या
दर्जाचा समजला जातो. रजपूत
किंवा ठाकूर कुळा व्यतिरिक्त
त्यांच्यात लग्न विवाह होत नाहीत.

५३-५३३

५३३

१ २ ३ ४ ५ ६ ७

२] "ठाकूर" ही एक वेगळी हिंदू जात
आहे. या जातीत गावोगांवी
भटकून भिक्षुकी मागणारे ठाकूर
[भाट] ब्रम्हभाट ठाकूर हे दोन
गट आढळतात. धत्रियांची,
जमिनदारांची रजपूत मराठ्याची
स्तुती करणे, गुणागान वणनि करणे
व त्यांची वंशावळ लिहून ठेवणे,
ती सांगणे, घरगुती कार्यक्रमात
विशेषतः लग्न कार्यात उपस्थित
राहणे, दर १५ दिवसांनी गावोगांव
भटकून पंचाग सांगणे " हा त्यांचा
परंपरागत धंदा होता. हे लोक
हिंदू-ठाकूर नावाने ओळखले जातात.
अलिकडे त्यांनी परंपरागत कामे
बंद केलेली आहेत व ते अन्य उद्योग-
धंदे करू लागले आहेत. हे लोक

भिक्षुकी,
भाटगिरी.

"मार्गदर्शी करुण व निष्ठा मंगल" इति श्रुत्वा
 परंपरान्तर्गतं धर्मं कालं कालं हिंसे रक्षया
 उत्तमं हिंसे रक्षया आध्यात्मिकं वनप्रदाया
 वनप्रदाया व वनप्रदाया कालं कालं कालं
 कालं कालं कालं कालं कालं कालं कालं
 कालं कालं कालं कालं कालं कालं कालं

बहिष्कारं
 कुरु

551-

आह
 आत्मनो भद्रं कर्णेभिः शृणुयाम् आत्मनो भद्रं
 वाचसा ध्यायामः । शान्तिं प्रदातुं नमोस्तुभ्यं ॥
 शान्तिं प्रदातुं नमोस्तुभ्यं । शान्तिं प्रदातुं नमोस्तुभ्यं ।
 शान्तिं प्रदातुं नमोस्तुभ्यं । शान्तिं प्रदातुं नमोस्तुभ्यं ।
 शान्तिं प्रदातुं नमोस्तुभ्यं । शान्तिं प्रदातुं नमोस्तुभ्यं ।
 शान्तिं प्रदातुं नमोस्तुभ्यं । शान्तिं प्रदातुं नमोस्तुभ्यं ।
 शान्तिं प्रदातुं नमोस्तुभ्यं । शान्तिं प्रदातुं नमोस्तुभ्यं ।
 शान्तिं प्रदातुं नमोस्तुभ्यं । शान्तिं प्रदातुं नमोस्तुभ्यं ।

त्याला भागांत "गोंड बुल्ड", "थोटी बुल्ड" किंवा "थाटिया, थोटिया" असे म्हणतात. तर गाणी गाणारांचा जो दुसरा गट आहे त्याला "थोटो" असे म्हणतात. गोंदण करणे त्यांच्यात वैशिष्ट्यपूर्ण मानतात. मोहाच्या झाडाची व बड्या देवाची त्याच बरोबर वाघदेव, नागदेव, माता, जागोबा देवीची ते पूजा करतात. काभोडमा हा त्यांचा पुरोहित. त्यांच्यात लमझाना पध्दती प्रचलित आहे. गोंड आणि परधान गोंड यांचे सण दोन्हीही ते साजरे करतात. त्यांची स्वतंत्र पंचायत असते. तिचा प्रमुख कारभारी असतो. गोंडा पेक्षा त्यांचा सामाजिक दर्जा कमी समजण्यात येतो.

97-
95-
-157-